אוצר מדרשים — ספרא

ספרא: מדרש הלכה על ספר ויקרא, וכולל ברייתות מדיני קדשים וטהרות ע"פ י"ג מדות דר' ישמעאל. ונקרא ג"כ תורת כהנים, או ספרא דבי רב.

לדעת הרמב"ם חיברו רב או אבא אריכא, וסתמו אליבא דר' יהודה בר אלעי, וזהו כוונת חז"ל באמרם סתם ספרא ר' יהודה (סנהדרין פ"ו.). וכן דעת ר' אייזק הירש ווייס במבוא לספרא כי רב היה מחברו, אך ר' מאיר איש־שלום בהקדמתו למכילתא שהו"ל מביא ראיות כי רב לא היה מחבר הספרא, אלא ר' יהודה בר אלעי לקט המאמרים מרבנן קמאי. וספרא סתם לחוד וספרא דבי רב לחוד, והוא מיוחס לרב. ר"מ ליבוש מלבי"ם בהקדמתו להספרא שהו"ל עם ספר ויקרא ופירושו התורה והמצוה אומר כי הספרא נסדר ע"י ר' חייא הגדול, ומביא הרבה ראיות ע"ז. אל הספרא נתוספו י"ג מדות דבי ר' ישמעאל, שאינן מעיקר הספרא וגם הברייתות לפרשת עריות בפ' אחרי וקדושים, ולכן נשמטו הברייתות האלה מכל ספרי תורת כהנים הישנים עד שבא בעל קרבן אהרן והכניסם בתוך הספרא. גם הברייתא מכילתא דמילואים או אגדת מילואים (ויקרא ח') היא הוספה ממקום אחר, וכמו שכתב רש"י בפ' צו (ט' כ"ג) שהיא ברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו.

חלוקת הספרא לדיבורים ופרשיות ופרקים ופסקות כאשר הוא מסודר לפנינו היא חלוקה מאוחרת ואין לה זכרון במדרשים קדמונים, ולדעת ווייס היה הספרא נחלק מתחלה לשלשה חלקים ונפרדו לתשעה פרקים, כי כן אמרו במדרש רבה פ' קרח: שר החמישים כ"ד ספרים הוסיף אחד עשר מתרי עשר חוץ מיונה שהוא ספר בפני עצמו וששה סדרים ותשעה פרקים של תורת כהנים, וכן בהלכות גדולות מזכיר ט' פרקים. ובגמרא אמרו קבל ר"ש ב"ר לפני אביו על אחד מהחכמים שלא למד בפניו ואמר לאביו שלימד אותו שני שלישי שלש מתורת כהנים (קדושין ל"ג. עי' רש"י), ונראה מזה כי חלוקתו הראשונה היתה ל"ג חלקים, ואח"כ נחלק כל חלק ג"כ לשלשה חלקים.

הס' ספרא או תורת כהנים נדפס ראשונה בויניציא בשנת ש"ח, ועם פי' הראב"ד בעל ההשגות בקושטא שי"ב, עם פי' קרבן אהרן לר' אהרן אבן חיים ובראשו ס' מדות אהרן על י"ג מדות דר"י ויניציא שס"ט ודעסוי תק"ב. עם ב' פירושים לר' צבי הירש רפאפורט בשם עזרת כהנים ותוספת העזרה ובסופו חדושים ובאורים ווילנא תר"ה, עם פי' עשירית האיפה לר' יצחק אייזק יהודה יחיאל לבוב תר"ח, עם פי' התורה והמצות לר"מ ליבוש מלבי"ם בוקארעשט תר"ך, עם פי' ר"ש משאנץ וציונים ומ"מ לר' יעקב דוד מווישגראד ווארשא תרכ"ו, ועם פי' הראב"ד ופי' מסורת התלמוד ומבוא לר' אייזיק הירש ווייס, ווין תרכ"ב. עם פי' דרך הקדש להרב וידאל הצרפתי אב"ד בעיר פאס. יצא לאור ע"י חברת דובב שפתי ישנים, הוסיאטין תרס"ח. ויש העתקה מהספרא בלשון רומית ע"י אוגוליני בספרו Thesaurus חלק י"ד (עי' אוצר ישראל בערכו). ר"מ איש שלום

התחיל להו"ל הספרא עם מבוא ופירושו וכבר נדפסו ממנו איזה גליונות, אך בינתים נפטר ומלאכתו נפסקה.

ויש עוד ספרים בשם "ספרא" הנזכרים בפי קדמונים, כמו ספרא דאדם קדמאה בזהר פ' יתרו (דף ע') ברזא דרזין אמרו ספרא דאדם קדמאה דמתמן אתמשכא ספרא גניזא דשלמה מלכא. ספרא דרב המנונא סבא נזכר בזהר פנחס (רל"ו:) אשכחנא בספרא דרב המנונא סבא וכן בתיקוני זהר. ספרא דר' ייסא סבא נזכר בזהר פ' משפטים ותיקונים. ספרא דר' כרוספדאי מובא בתקוני זהר על פסוק זה ספר תולדות אדם.